

Корпуси текстів у контексті формування технологічної компетентності перекладача

О. В. Стефурак

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, Україна
Corresponding author. E-mail: o.stefurak@chnu.edu.ua

Paper received 09.02.19; Accepted for publication 12.02.19.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PP2019-188VII77-13>

Анотація. Окреслюється роль корпусів текстів у контексті формування технологічної компетентності перекладача. Показано, що технологічна компетентність перекладача, насамперед, пов'язана з умінням ефективно застосовувати системи автоматизації перекладу, до яких відносять системи машинного та автоматизованого перекладу. В основі функціонування цих систем – масивні двомовні або багатомовні бази даних, які називають корпусами текстів. Функціонування та навчання систем машинного перекладу базується на двомовних корпусах текстів. Звернемо увагу на автоматизований переклад, в основу якого покладено технологію пам'яті перекладів, які, фактично є двомовними базами даних, або «корпусами домашнього виробництва».

Ключові слова: технологічна компетентність перекладача, корпус текстів, машинний переклад, автоматизований переклад.

Постановка проблеми. В умовах зростаючої глобалізації, коли розширюються ринки, виникають нові ділові та культурні зв'язки між народами та державами, діяльність перекладача як посередника між культурами набуває особливого значення. Як справедливо зауважує А. Міщенко, «Саме переклад покликаний долати мовні бар'єри й елімінувати лінгвокультурні особливості комунікацій та сприяє формуванню єдиного інформаційного простору в глобальному суспільстві, визначальною рисою якого є мультилінгвокультурність» [1, с. 597].

Згідно з визначенням групи іспанських дослідників (РАСТЕ group), «фахова компетентність перекладача (ФКП) – це експертна система, яка не є автоматично притаманною будь-якому білінгву, а потребує особливого формування, що відбувається у процесі спеціального організованого навчання» [2]. Питання підготовки висококваліфікованих перекладачів, здатних інтегруватися до глобального суспільства, тісно пов'язане з питанням формування перекладацької компетентності як підґрунтя майбутньої успішної професійної діяльності. На думку багатьох учених, компетентність набула концептуального значення як у загальній теорії професіоналізму, так і у практиці підготовки перекладачів. Здійснення професійної підготовки перекладачів у ВНЗ України, спрямоване на підвищення стандартів викладання та професіоналізму майбутніх перекладачів, повинно базуватись на міжнародних вимогах до навчання майбутніх перекладачів і враховувати стандартні компетентності, які входять до Європейських програм із перекладу. У цьому контексті А. Міщенко наголошує на необхідності врахування запиту на лінгвістичні послуги в країнах ЄС, що передбачає модернізацію та спеціалізацію освіти в галузі перекладу: «Європейські стандарти компетентності перекладача, нова освітня політика України та необхідність залучення країни до глобальних комунікацій вимагає модернізації підготовки перекладачів в Україні» [1, с. 599-600].

З метою уніфікації вимог до навчання майбутніх перекладачів Єврокомісія створює Європейську магістерську програму з перекладу (ЕМТ), розроблену за ініціативи Генерального директорату Єврокомісії з питань перекладу і в тісній співпраці з визнаними академічними експертами в галузі перекладу. Запропонована програма включає шість компетентностей: 1) компетентність з надання послуги перекладу; 2) мовна компетентність; 3) міжкультурна компетентність; 4) інформаційна компетентність; 5) тематична компетентність; 6) технологічна

компетентність [3]. Групою авторитетних дослідників у цій галузі (РАСТЕ group) запропоновано модель фахової компетентності перекладача, до складу якої увійшли п'ять компетенцій-складників та психофізіологічні компоненти. Основними складниками моделі є чотири мікрокомпетентності: 1) білінгвальна, 2) екстралінгвістична, 3) перекладознавча та 4) оперативно-технічна, – які тісно пов'язані одна з одною і взаємодіють, працюють на стратегічну компетенцію [2, с. 3–8].

Як бачимо, європейські стандарти підготовки фахівців з перекладу передбачають формування технологічної компетентності перекладача, яка в умовах науково-технічного буму та необмеженого доступу до інформації має велике значення. Адже величезні обсяги перекладу й жорсткі умови цейтноту ставлять вищі вимоги перед перекладачем: він повинен не тільки досконало володіти рідною та іноземною мовами, але й впевнено користуватися допоміжними засобами автоматичної обробки мовної інформації, бути технічно орієнтованим фахівцем, обізнаним із сучасними технічними засобами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з теми. Сучасні дослідники здебільшого зосереджують увагу на категорії «перекладацька компетентність» у цілому, пропонуючи власні визначення та моделі цієї категорії. Зокрема, іспанська дослідницька група РАСТЕ створила першу модель перекладацької компетентності, яку в подальшому змінювали та поглиблювали [2]. Дослідницька група TransComp на чолі з С. Гепферіг запровадила власну модель компетентності, ґрунтуючись на наукових доробках попередників [4]. Вітчизняні науковці також пропонують концепції перекладацької компетентності. Так, теоретичні моделі перекладацької компетентності обґрунтовано Р. Поворознюк [5]. О. Чередниченко визначає складові професійної компетентності письмового та усного перекладача [6]. Л. М. Черноватий говорить про інструментальну та дослідницьку або пошукову субкомпетентності, які, на думку дослідника, слід віднести до перекладацької компетентності, позаяк вони мають безпосереднє відношення до процесу перекладу [7, с.85].

Питання технологічної компетентності майбутніх перекладачів, незважаючи на свою актуальність, не стала предметом спеціального науково-педагогічного дослідження вітчизняних науковців. Проте зарубіжні науковці приділяють його висвітленню значну увагу. Методичні та ергономічні аспекти формування технологічної та інформаційної компетентності перекладачів розгля-

нуті у праці Г. Маса та М. Еренсбергер-Доу [8]. Окремі розвідки присвячено використанню інформаційних технологій у перекладі. Останнім часом зарубіжні дослідники цікавляться використанням корпусів текстів у процесі навчання перекладачів, наголошуючи на необхідності інтеграції методологічних та практичних засад використання корпусів текстів у перекладі [9; 10; 11; 12]. Робота з корпусами, тобто з масивами текстів, поданими в електронному вигляді, давно вже стала одним із перспективних напрямів лінгвістичних досліджень. Як свідчать численні наукові праці, за останні десятиліття значно зріс інтерес до можливостей використання корпусів текстів у галузі перекладу. Французький дослідник Р. Лук у цьому контексті говорить про виникнення нової мовознавчої дисципліни під назвою «Корпусне перекладознавство». Наукові інтереси дослідників у цій галузі сфокусовані у двох основних сферах: корпуси як інструмент для аналізу перекладених текстів та корпуси як робочий інструмент перекладача [13; 14].

Мета нашого дослідження – окреслити роль корпусів текстів у контексті формування технологічної компетентності перекладача.

Виклад основного матеріалу. Проаналізувавши рамкову програму Європейський магістр з перекладу, А. Міщенко уточнює зміст технологічної компетентності: «**Компетентність користування технічними** ресурсами формують уміння ефективно застосовувати програми редагування та пошуку тексту, системи автоматизації перекладу, системи управління термінологічними ресурсами, настільні видавничі системи, системи розпізнавання та вирівнювання тексту тощо; уміння створювати та управляти даними; здатність навчатись користуванню інноваційними інструментами роботи, особливо для аудіовізуального та мультимедійного перекладу; вміння створювати переклад у різних форматах, конвертувати та мігрувати дані; знати можливості та обмеження автоматизованого та машинного перекладу [1, с. 599]. Отже, технологічна компетентність перекладача, насамперед, пов'язана з умінням ефективно застосовувати системи автоматизації перекладу. Справді, технологічний прогрес здійснив справжню революцію в галузі МП (машинний переклад) та АП (автоматизований переклад). Найперші системи машинного перекладу були засновані на основі правил ((Rule-based MT) та сформовані на базі лінгвістичної інформації зі словників і граматичних правил вихідної та цільової мов. Проте, з огляду на досить низьку якість перекладів та високу вартість створення цих систем, розробники почали шукати шляхи їхньої оптимізації, відтак сучасні системи машинного перекладу базуються переважно на статистичних (Statistical MT) або гібридних (Hybrid MT) методах. В основі перших – автоматична екстракція схожих сегментів мовних пар із двомовних повнотекстових корпусів, які налічують мільярди слововживань [15, с. 174]. Дані системи базуються на статистичному вирахуванні вірогідності збігів. Задля виконання перекладу програма повинна мати доступ до сотень мільйонів документів, заздалегідь перекладених людьми. Такі документи слугують для системи шаблонами, на основі яких вона і здійснює переклад. Чим більше документів, тим вища ймовірність більш якісного перекладу. Другі – створюються сьогодні на ґрунті існуючих систем машинного перекладу, що базуються на правилах, додаванням до них статистичних методів. Отже, “навчання”

як статистичних систем машинного перекладу (CCMP), так і гібридних систем машинного перекладу (ГСМП) базується на **двомовних корпусах текстів** і не потребує глибокого й складного контрастивного лінгвістичного аналізу [15, с. 174].

На даний момент більшість компаній, які займаються МП, стверджують, що використовують статистичний або гібридний вид МП. Йдеться про такі сайти, як Google Translate, Systran, Reverso, FreeTranslation.com, ProMT-Online, Babylon, WordLingo, Yahoo, Lexicool та багато інших. А компанія Google оголосила, що її перекладацькі сервіси на даний момент переважно використовують нейронний метод перекладу, на противагу попередньому статистичному методу. Нейронний метод перекладу заснований на глибокому засвоєнні інформації (deep learning), яке ще називають глибоким структурним навчанням або ієрархічним навчанням [14].

Оскільки онлайн-перекладачі – це системи, що дозволяють швидко виконати переклад текстів, документів і навіть цілих веб-сторінок майже в “один клік”, вони дуже популярні як серед перекладачів, так і серед користувачів інтернету, яким необхідно швидко перекласти текст. Найпопулярнішим серед користувачів, за результатами опитування, проведеного компанією ALTISSIA у 2014, є сервіс із перекладу Google Translate. На другому місці сайт Reverso, який, все ж демонструє кращі результати при перекладі ідіом. Третє місце належить онлайн-перекладачу Bing (<http://www.altissia.com/blog/fr/quel-est-le-meilleur-traducteur-en-ligne-gratuit/>).

Розвиток автоматизованого перекладу, як і машинного, тісно пов'язаний зі створенням масивних корпусів текстів. Автоматизований переклад – це переклад, здійснений людиною за допомогою комп'ютерних технологій. Наразі найпоширенішим способом використання комп'ютерів під час письмового перекладу є робота з термінологічними базами, так званою пам'яттю перекладів (Translation Memory, TM), яку використовують такі відомі виробники, як SDL Trados StudioTM, MemoQTM, Wordfast TM, OmegaTТM, Star transit. На думку багатьох дослідників, пам'ять перекладів це – «паралельний двомовний корпус, який містить текст мови джерела та його переклад» [14; 16].

Grosso modo пам'ять перекладів це «двомовні бази даних, які перекладач наповнює у процесі перекладу і елементи яких (терміни, сегменти фраз, навіть окремі параграфи) можна використати у наступних перекладах» [9, с. 476].

У кожній конкретній системі пам'яті перекладів дані зберігаються у власному форматі (текстовий формат у Wordfast, база даних Access в Deja Vu і т.ін), однак існує міжнародний стандарт TMX (англ. Translation Memory eXchange format), який заснований на XML і з яким можуть працювати практично всі системи пам'яті перекладів [17]. Р. Лук називає пам'ять перекладів «корпусами домашнього виробництва» [13], оскільки вони потребують ручної сегментації та вирівнювання. Крім прискорення процесу перекладу повторюваних фрагментів і змін, внесених до вже перекладених текстів (наприклад, нових версій програмних продуктів або змін у законодавстві), системи пам'яті перекладів також забезпечують однаковість перекладу термінології.

Висновки. У сучасних умовах глобалізації та розширення міжнародних контактів спостерігається зростання

попиту на лінгвістичні послуги, зокрема й на послуги перекладу. Тому підготовка висококваліфікованих перекладачів, здатних інтегруватися до глобального суспільства, постає одним з актуальних питань сучасної вищої освіти в Україні. Застосування компетентнісного підходу при підготовці перекладачів забезпечує орієнтування змісту та результатів навчання на формування їхніх ключових компетентностей, які дозволять здійснювати професійну діяльність відповідно до європейських стандартів. Формування технологічної компетентності майбутнього перекладача, як однієї з основних, дасть змогу майбутньому перекладачеві пристосуватися до жорстких вимог щодо якості та термінів реалізації перекладів. Адже саме новітні технології є тими засобами, які забезпечують конкурентоспроможність перекладача, оптимізуючи процес перекладу. Технологічна компетентність

майбутнього перекладача, насамперед, пов'язана з умінням ефективно застосовувати системи машинного та автоматизованого перекладу. Проте не всі усвідомлюють, що в основі функціонування цих систем – масивні двомовні або багатомовні бази даних, які у корпусній лінгвістиці, а також у корпусному перекладознавстві називають корпусами текстів. Функціонування та навчання як статистичних систем машинного перекладу (ССМП), так і гібридних систем машинного перекладу (ГСМП) базується на **двомовних корпусах текстів**. Отже, за нинішніх умов доцільно вдаватися до автоматизованого перекладу, в основу якого покладено технологію **пам'яті перекладів** – двомовних баз даних, котрі перекладач наповнює у процесі перекладу і елементи яких (терміни, сегменти фраз, навіть окремі параграфи) можна використовувати в наступних перекладах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Міщенко А. Перекладацька компетентність та освітній стандарт. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Філологічні науки*, 2017. №: 153. С. 597 – 603.
2. PACTE 2005: Investigating Translation Competence: Conceptual and Methodological Issues / A. Hurtado, A. Beeby, M. Fernández et al. *Meta*, 2005. Vol. 50. №: 2. P. 609–619.
3. Information Literacy Competency Standards for Higher Education. – URL: <http://www.ala.org/acrl/standards/informationliteracycompetency>
4. Göpferich S. Towards a model of translation competence and its acquisition: The longitudinal study TransComp. S. Göpferich, A. L. Jakobsen, and I. M. Mees (eds), *Behind the Mind: Methods, Models and Results in Translation Process Research (Copenhagen Studies in Language 37)*, Copenhagen, Samfundslitteratur, 2009. P. 12 – 37.
5. Поворознюк Р. Теоретичні моделі перекладацької компетенції в аспекті відтворення медичного дискурсу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*, 2015. №: 14. С. 245–249.
6. Чередниченко О. Складові професійної компетенції письмового та усного перекладача. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія*, 2007. №: 41. С. 25–27.
7. Черноватий Л. М. Зміст поняття "фахова компетентність перекладача "як складової методики навчання. – URL: <http://eprints.zu.edu.ua/11743/1/16.pdf>
8. Massey G., Ehrensberger-Dow M. Technical and Instrumental Competence in the Translator's Workplace: Using Process Research to Identify Educational and Ergonomic Needs. *ILCEA*, 2011. №: 14. – URL: <http://ilcea.revues.org/index1060.html>
9. Arrouart C. Les mémoires de traduction et la formation universitaire : quelques pistes de réflexion. *Meta*, 2003. Vol. 48. №: 3. P. 476 – 479.
10. Kübler N. Traduction pragmatique, linguistique de corpus, traducteur : un ménage à trois explosif ? *Tralogy* [En ligne], Tralogy II, Session 3 - Machine and Human Translation: Finding the Fit? / TA et Biotraduction. – URL: <http://odel.irevues.inist.fr/tralogy/index.php?id=288&format=print>. (mis à jour le 02. 06. 2014).
11. Scarpa F. La traduction spécialisée: une approche professionnelle à l'enseignement de la traduction. Trad. et adapt. Marco A. Fiola. Ottawa : Presses de l'Université d'Ottawa, 2010.
12. Zanettin F. Corpus-based Translation Activities for Language Learners. *The Interpreter and Translator Trainer*, 2009. №: 3(2). P. 209 – 224.
13. Loock R. La traductologie de corpus. Lille : Presses universitaires du Septentrion, 2016.
14. Loock R. L'utilisation des corpus électroniques chez le traducteur professionnel: quand ? comment ? pour quoi faire ? *ILCEA* [En ligne]. – URL: <http://journals.openedition.org/ilcea/3835>. (mis en ligne le 08 novembre 2016, consulté le 09 janvier 2018).
15. Міщенко А. Л. Машинний переклад у контексті сучасного науково-технічного перекладу. *Вісник ХНУ*, 2013. №: 1051. С. 172 – 180.
16. Gong L. La traduction automatique statistique, comment ça marche? *Interstices. Explorer les sciences du numérique*. – URL: https://interstices.info/jcms/nn_72253/la-traduction-automatique-statistique-comment-ca-marche. (publié le 29.10.2013).
17. Білецька О. Автоматизований переклад у контексті сучасної інформаційної культури. *Український інформаційний простір*, 2013. Число 1. Ч. 2. С. 206 – 210.

REFERENCES

1. Mishchenko A. Translator's competence and the educational standard. *Scientific notes of the Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University. Series: Philological Sciences*, 2017. №: 153. P. 597 – 603.
5. Povoroznyuk R. Theoretical models of translational competence in the aspect of medical discourse rendering. *Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Philological Sciences*, 2015. №: 14. P. 245 – 249.
6. Cherednichenko O. Translator's and Interpreter's professional competence. *Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. Foreign philology*, 2007. №: 41. P. 25–27.
7. Chernovaty L. M. Content of concept "professional competence of translator" as a part of methodology of teaching. – URL: <http://eprints.zu.edu.ua/11743/1/16.pdf>
15. Mishchenko A. Computer-aided translation in the process of modern scientific and technical translation. *Bulletin of the National University of Kharkiv*, 2013. №: 1051. P. 172 – 180.
17. Biletska O. Computer assisted translation as a part of the contemporary informational culture. *Ukrainian Information Space*, 2013. Chyslo 1. Is. 2. P. 206–210.

Text's corpora in the context of forming the translator's technological competence

O. V. Stefurak

Abstract. The article outlines the role of text's corpora in the context of forming the translator's technological competence. First of all, the translator's technological competence is related to the ability to apply effectively automated translation technologies, which include machine translation and computer assisted translation (CAT). The machine translation is based on the functioning of massive bilingual or multilingual databases called text's corpora. The operation and training of machine translation systems is based on bilingual text's corpora. The computer assisted translation is based on the technology of translation memory, which, in fact, is a bilingual database, or «homemade corpora».

Keywords: translator's technological competence, text's corpora, computer assisted translation.